Kooperācijā, lai dzīvotu labāk

Materiāls tapis sadarbībā ar Valsts reģionālās attīstības aģentūru

Valsts reģionālās attīstības aģentūra

Pēc Latvijas Lauksaimniecības kooperatīvu asociācijas (LLKA) informācijas valstī darbojas aptuveni 100 ar lauksaimniecību saistītu uzņēmumu, kas reģistrējušies kā kooperatīvi. No tiem gan tikai puse ik gadu iegūst likumā noteiktā atbilstīgā kooperatīva statusu. Visvairāk nopietnu, laika pārbaudi izturējušu kooperatīvu ir pamatnozarēs – piena un graudu ražošanā. Kooperācija lauksaimniecībā ir dažādi sekmēta. Kooperatīvu attīstības projektiem pieejams ES struktūrfondu finansējums. Atsevišķās atbalsta programmās biedri var iegūt lielāku punktu skaitu. SIA *Latvijas Lauku konsultāciju un izglītības centrs* (LLKC) īsteno Valsts lauku tīkla (VLT) pasākumu *Kooperēšanās procesu sekmēšana reģionos*. Interesenti arī mūspusē piedalījušies mācībās, ir iepazīstināti ar kooperācijas pieredzi ne tikai Latvijā, bet arī ārzemēs. Tomēr nevar teikt, ka rezultāts būtu sevišķi efektīvs. Lai arī valstī ir pieredzējušas un spēcīgi attīstītas lauksaimnieku kooperatīvās sabiedrības – kā *VAKS*, *Latraps*, *Dzēse* u.c., dažās nozarēs apvienošanās sadarbībai nav notikusi. Stabilas kooperācijas trūkst starp gaļas liellopu audzētājiem, arī cūkkopībā, putnkopībā, zivkopībā un citās lauksaimniecības jomās. Nereti spriests, ka Latvijā kooperatīvu organizēšanai pietrūkst līderu, ka lauku cilvēkiem grūti atrast kopīgu valodu, viņi neuzticas un pat baidās iesaistīties iepriekš piedzīvotās negatīvās pieredzes dēļ.

Pievīlās un zaudēja naudu

Vecākās paaudzes apziņā kooperācijas ideju arvien vēl devalvē ar varu uzspiestā padomju laiku kolektivizācija. Arī pusgadsimtu vēlāk – pēc neatkarības atjaunošanas – uzradās darboņi, kuri pamanījās iegūt cilvēku uzticību, izkrāpa viņu pajas, par piegādāto produkciju nesamaksāja nopelnīto naudu, pēc tam *notinās*, vainojot apstākļus. Cilvēki ar rūgtumu stāsta arī par vēsturiskajām Stūrīšu un Alojas pienotavām, kas mūslaikos piedzīvoja sliktu galu. Sāpīga Vidzemē izvērtās piensaimnieku kooperatīvās sabiedrības (PKS) *Trikāta KS* maksātnespēja un bankrots. Tik daudz cerību saimniecībām saistījās ar kooperatīvu, kas savulaik iedvesmoja cilvēkus apvienoties, būvēt lauksaimniekiem piederošu piena pārstrādes rūpnīcu Jelgavā, kurā paši būtu noteicēji. Tagad rūpnīcā saimnieko investors no Vācijas, un no lieliskās idejas palikušas tikai mieles. Uzņēmums *Latvijas Piens* nespēja ar kooperatīvu *Trikāta* norēķināties, tas nonāca parādos saviem biedriem, un viņi sāka to pamest, līdz tika pieteikta maksātnespēja. Starp pirmajiem aizgājējiem bija arī mazā Anitas Gūtmanes vadītā PKS *Braslava*. *– Ja apdraudēta būtu tikai mana saimniecība, visticamāk, es vēl būtu nogaidījusi, taču nedrīkstēju riskēt, ka «Braslavas» biedri nonāk lielās finansiālās grūtībās, tāpēc arī laikus no kooperatīva aizgājām. Visu naudu par nodoto pienu «Trikāta» mums samaksāja, bet zaudējām savas «Latvijas Pienā» ieguldītās pajas par 20 000 eiro,* – stāsta A. Gūtmane. Viņa neslēpj, ka *Braslava* sarūk. Vecie saimnieki iet mazumā, jauno ir maz, turklāt piena govis fermās nomaina gaļas liellopi. Nākotne pieder lielajiem kooperatīviem.

Pēc notikušā ar *Trikātu* izskanējuši viedokļi, ka kooperatīvs tomēr nebūtu nogrimis, ja vien tā biedri būtu turējušies kopā. Tā izteicies arī *VAKS* un LLKA valdes priekšsēdētājs Indulis Jansons.

Līdz kooperatīva pēdējam elpas vilcienam cerību tam saglabāja tā paša Braslavas pagasta lielākās saimniecības *Apsītes* īpašnieks Dainis Kreišmanis. Viņš neslēpj, ka jau 90. gados zaudēja naudu arī Alojas un Stūrīšu pienotavā, tomēr visvairāk *Trikātā*. Noteicis vien, ka summa pa visiem trim kopā bijusi iespaidīga, viņš vairs nevēlas šo tematu izvērst. Iespējams, ka pat būtu zaudējis ticību kooperācijai kopumā, ja par ļoti veiksmīgu nebūtu izvērsusies līdzdalība *VAKS* – lielajā graudu nozares *lokomotīvē. – VAKS es uzskatu par izcilu piemēru, kā kooperatīvam būtu jāstrādā. Ar saviem pakalpojumiem tas pat neražas gados palīdzējis lauksaimniekiem noturēties un iet uz priekšu. Tas ir vadītāja Induļa Jansona, kooperatīva padomes un arī darbinieku komandas nopelns,* – uzskata vilzēnietis.

Mazās saimniecības iegūst dzīvotspēju

Bieži *Auseklis* rakstījis par PKS *Pienene KT*, ko Katvaru pagastā ilgus gadus vada uzņēmīgā Astrīda Pauliņa. Šim kooperatīvam ir sava tehnika un tas jau daudzus gadus biedriem sniedz arī zāles lopbarības sagādes pakalpojumu. Pirms vairākiem gadiem piena krīzes laikā A. Pauliņa uzņēmās piegādāt tirgotājiem no biedru piegādātā piena Straupē saražotos produktus, kas viņiem garantēja kādu santīmu augstāku samaksu par piena litru. Daži saimnieki Umurgas un Limbažu pagastā gadiem ilgi par veiksmīgu uzskata līdzdalību PKS *Straupe*, kas īpaši izceļas ar pašražoto daudzveidīgo un pircēju iecienīto produkciju. Lēdurgas pagastā vairāk zemnieku ir lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvā sabiedrība (LPKS) *Māršava* biedri. Visi nosauktie kooperatīvi ir atzīti un darbojas LLKA Piena grupā, kur cīnās par ražotāju interesēm, izstrādā priekšlikumus normatīvajiem dokumentiem, uztur dialogu ar lauksaimnieku organizācijām, Zemkopības ministriju un citām valsts institūcijām.

Kooperatīva *Limbažu novada lauku labumi* preces veikalā *top!* Limbažos

Lēdurgas pagasta z.s. *Vaivari* saimniece Solveiga Veinberga, kura astoņus gadus ir *Māršavas* biedre, uzskata, ka lielajiem pārstrādes uzņēmumiem kooperatīvi nepatīk: *– Viņiem mēs esam kā slotas, kurās visi žagari cieši turas kopā. Vieglāk taču locīt katru žagariņu atsevišķi*. Solveiga uzsver, ka mazajām saimniecībām vajadzētu pat rikšiem mesties kooperatīvos, – tik nozīmīgi viņai liekas ieguvumi. Tikai, kad Sērenē pastāvošais ukraiņu uzņēmums *Latvian Dairy* izkrāpa no Latvijas piena ražotājiem trīs miljonus

Kooperatīvā sabiedrība ir brīvprātīga fizisko un juridisko personu apvienība, kuras mērķis sniegt pakalpojumus tās biedru saimnieciskās darbības efektivitātes paaugstināšanai.

eiro un pazuda, grūtības radās kooperatīvam un arī citiem, kuri tam piegādāja pienu. Zemniece ir gandarīta par enerģiskās Daces Pastares atgriešanos tā vadībā. Viņasprāt, Dacei izdodas izcīnīt augstāku piena iepirkuma cenu, uzturēt taisnīgus noteikumus mazajām saimniecībām, ja tās nodod kvalitatīvu pienu. Biedri lētāk var nopirkt spēkbarību, piedevas, plēvi, tīklus utt.

Solveiga tāpat slavē graudu kooperatīvu *Abra*, kurā ir arī vairāki zemkopji no Vidrižu pagasta. Saviem biedriem kooperatīvs Pabažos sniedz par 10% lētāku kaltes pakalpojumu. Turpat arī iepērk graudus, *Abra* dalībniekiem maksājot vairāk nekā citiem. Lauksaimniece uzsver, ka mazās saimniecības var izdzīvot tikai kooperācijā ar citiem, jo tām ir nozīmīgs katrs par saņemto pakalpojumu ietaupītais eiro.

Pirms četriem gadiem mūspusē izveidojās pirmais bioloģiskās lauksaimniecības kooperatīvs *BIO Grauds*. Tam par iemeslu bija auzu eksports uz ASV. Pārdesmit zemnieku spēja nodrošināt prasībām atbilstošu labu graudu kvalitāti, bet tikai nelielu to apjomu. Tagad iepirkuma cenas vietējā un Eiropas tirgū bioloģiski audzētām auzām strauji cēlušās, un tās var arī labi pārdot uz vietas. Valdes priekšsēdētājs Zigmārs Logins pastāstīja, ka šogad neizdevās panākt, lai no mazā kooperatīva ražu iepirktu par augstāku cenu, tāpēc zemkopji izaudzēto pārdeva individuāli. Viņš domā, ka kooperatīva statuss ir jāsaglabā, jo apvienoties vienmēr ir grūtāk nekā beigt pastāvēt.

Mājražotājiem pietrūkst dzirkstelītes

2014. gadā dibinājās mājražotāju kooperatīvs *Limbažu novada lauku labumi*. Jāšaubās, vai cilvēki, kuri katrs ražo atšķirīgus produktus, būtu satikušies, ja iniciators nebūtu bijusi pašvaldība un LLKC Limbažu konsultāciju birojs. Kooperatīva valdes priekšsēdētājs Agris Vēveris spriež, ka 38 biedri ar saviem ražojumiem varētu uzklāt bagātīgu cienastu galdu. Viņš neslēpj, ka pieļautas arī kļūdas. – *Mūsu mērķis bija pārdot iespējami vairāk savu biedru produkcijas, bet tas nebija pareizi. Iedvesmojāmies no līdzīga kooperatīva Kuldīgā. Viņiem jau bija veikals, kas veiksmīgi darbojās. Izveidojām savu internetveikalu, sadarbībā ar Zemnieku federāciju ieguvām tirdzniecības vietu pie lielveikala «Spice» Rīgā. Vienlaikus ar zīmolu «Ražots Limbažu novadā» notiek pašražoto preču tirdzniecība SIA «Madara 93» veikalā Limbažos. Tomēr ar «Spici» "iebraucām mīnusos", jo izmaksas bija milzīgas,* – skaidro A. Vēveris. Jaunā kooperatīva pastāvēšana bijusi apdraudēta, tomēr lemts, ka tas jāsaglabā. Tagad izbraukuma tirdzniecība notiek tikai ļoti labās vietās, zinot, ka būs ienākumi. Par vērtīgu kooperatīva vadītājs uzskata LLKC limbažniekiem rīkoto kooperācijas pieredzes braucienu uz Austrijas pavalsti Štīriju. Tur saprasts, cik svarīgi popularizēt savus un biedru ražojumus. Tāpēc VLT projektā izstrādāta un tuvākajā laikā sāks darboties interaktīvā karte, kurā iezīmēts *Limbažu novada lauku labumu* biedru un vietējo zemnieku piedāvājums. Šobrīd par lielāko šķērsli A. Vēveris uzskata nodokļu nomaksu kooperatīva biroja administratora uzturēšanai. Tāds cilvēks, viņaprāt, ir ļoti vajadzīgs, jo ir daudz kārtojamu dokumentu un organizatoriskā darba, bet preču pārdošanas ieņēmumi nesedz izmaksas.

Valdes pārstāvei, vidrižniecei Aijai Ošānei, gan ir kritisks viedoklis. Viņa uzsver, ka pašlaik neredz jēgu kooperatīva pastāvēšanai. Viņasprāt, tam pietrūkst skaidras nākotnes vīzijas. Limbažnieki vēl nav tik spēcīgi, lai atvērtu savu veikalu. Vidrižniece uzskata, ka tādēļ būtu jāpieņem vasarā izteiktais LPKS *Talsu novada garša* valdes priekšsēdētāja Dzintara Silgaiļa piedāvājums un kopīgi jāgādā par tirdzniecību Rīgā. – *Pieprasījums pēc lauku produktiem Rīgā ir liels, un mums arī netrūkst, ko piedāvāt. Vajag tirgotājus, jo paši esam noslogoti savās saimniecībās. Jāuzņemas darīt, tikai tad kooperācijai ir kāda jēga. Uzskatu, ka kooperatīva vadībā mums nav enerģisku cilvēku ar dzirkstelīti acīs,* – ar nožēlu saka A. Ošāne. Viņai griboties ticēt, ka kooperatīvs saņemsies un tā darbība būs arī ekonomiski pamatota, bet patlaban *Limbažu novada lauku labumi* līdzinoties mini reklāmas aģentūrai. Ar to vien nepietiek.

Gunita OZOLIŅA

Aigars Legzdiņš, LLKC Limbažu biroja vadītājs:
– Manuprāt**,** lauksaimniecības pamatnozarēs piena un graudu ražošanā kooperācija valstī ir normāli attīstījusies. Tur ir spēcīgi labi piemēri, kam sekot. Ar mazajiem mājražotājiem tā nav. Varbūt tāpēc, ka pienam un graudiem ir apjomīga realizācija. Zemkopis ar savu graudu maisu tirgū nestāvēs, bet maizes cepējs to darīs. Tikai tad, ja klaipiņš viņam paliks nepārdots, nodos to kooperatīvam. Ja vien *spīd* iespēja kaut ko pašam notirgot dārgāk, savs kooperatīvs aizmirstas. Vajadzētu būt otrādi. Domāju, ka sīkumos tērējam laiku un enerģiju. Cilvēki kooperējas ar mērķi, lai būtu lielāks produkcijas apjoms un varētu to labāk un vairāk pārdot. Taču, ja mājražotājs preci neizlaiž no savām rokām, kooperatīvs negūs lielāku apgrozījumu.

Indulis Jansons, VAKS un LLKA valdes priekšsēdētājs:
– Liela kļūda – ja izpildvaru veido paši kooperatīva dalībnieki. Vienalga, mājražotājs vai lauksaimnieks, viņam jādara savs darbs, bet izpildvarai tas, ko no tās gaida un regulāri jāatskaitās. Ja vēlamies, lai mums ir kāda teikšana tirgū, kooperācija ir vienīgas veids, kā to panākt. Viens nekad nebūs nopietns spēlētājs tirgū. Kā zināms, Eiropā jau sen liela daļa cilvēku veiksmīgi darbojas kooperatīvos un viņiem no tiem ir labums, bet mēs domājam, ka tur visus šmauc. Tāpēc jānodrošina caurspīdīgums.

Publikācija sagatavota ar VRAA finansiālu atbalstu no Latvijas valsts budžeta līdzekļiem mērķprogrammā *Reģionālo un vietējo mediju atbalsta programma*, *līgums Nr. 2/MEDIA/18/033/34*